

זכרונות

הירש ברלינסקי

הירש ברלינסקי נולד בעיר התעשייתית לודו, מנעוריו היה חבר מפלגת פועלי-ציון-שמאל. בתקופת מלחמת העולם השנייה שהה בגיטו וארשה ונמנה על פעיליה המרכזיים של מפלגתו. עם ייסוד הארגון היהודי הלוחם נקבע כחבר המטה מטעם מפלגתו. בימי המרד הגדול בגיטו וארשה, לחם כמפקד כיתה באיוור „המברשתנים“. בתום המרד, היה בין השרידים, שדרך התעלות הגיעו לצד הארי. זמן-מה נכלל ביחידה פארטיזנית ביערות שבסביבות וארשה ולאחר מכן התחבא במקלט מיוחד שהותקן בשכונה וארשאית „קולוניה קושצ'ושקובסקה“. במקלט זה הסתתר ברלינסקי יחד עם קבוצת חברים מרכזיים של מפלגת-פועלי-ציון-שמאל. במקלט נערכו התיעצויות ושיחות חשובות, בהן נטלו חלק ראשי הועד היהודי הלאומי, שפעל במחתרת בצד הארי של וארשה.

במחבוא זה כתב ברלינסקי את זכרונותיו בשפת יידיש. הזכרונות נכתבו זמן-רב לאחר האירועים ומורגשת בהם הערכה ושיפוט של איש מפלגה. מטעמים מובנים לא יכול היה ברלינסקי לאמת ולבדוק את פרטי האירועים, עליהם הוא מספר. ההגבלות של החיבור מהייבות גישה בקורתית-זהירה, אולם החיבור כשלעצמו מהווה אחת התעודות הנדירות, שנכתבו בעת קרובה יחסית לעצם המאורעות, בידי אחד החברים הפעילים של הארגון היהודי הלוחם. הננו מפרסמים כאן את החלק הראשון מזכרונותיו של ברלינסקי, הסוקר את התקופה עד מרד ינואר ועד בכלל.

ברלינסקי נספה בבונקר, יחד עם שניים מחבריו, בהתנגשות פנים אל פנים עם נאצים, בימי המרד הפולני, ב-27.9.44. כבן 35 היה במוותו. י. ז'מיאן (יו'ו) הוציא את היומן מהבונקר (2 ביאנואר 1945) ומסרו לד"ר א. ברמן, פעיל הועד היהודי הלאומי. כיום נמצא כתב-היד המקורי במכון היהודי ההיסטורי בוארשה. התרגום שלנו נעשה לפי התצלום של כתב-היד המקורי.

למדנו מהנעשה בערים אחרות והיינו משוכנעים שהרוצחים ההיטלריים לא יניחו גם לגיטו הוארשאית. לא ידענו על אופיה וצורתה של האקציה¹ שתתחולל. אם כי סלמנו, סוביבור, בלז'ץ, המפעלים הראשונים לרצח יהודים, הקנו לנו כבר מושג על „השיטות התרבותיות“ של הרוצחים ההיטלריים, העוסקים בהשמדת האוכלוסיה היהודית.

הפסימיסטים אמרו: שלש שנים של שלטון נאצי גרמו לניווון מוחלט של החיים היהודיים. שעה שחלק אחד מהאוכלוסיה היהודית בגיטו וארשה כלה והולך מחמת רעב, חי לו החלק האחר חיים טובים. הרחובות זרועים גוויות של קרבנות הרעב. על פני המדרכות מתהלכים אלפי צללי-אדם, יחפים, ערומים ונפוחי-רעב. בעת ובעונה אחת מתעבשים בבתי האמידים בגדים ונעליים. הלונות ראוה עמוסים כל-טוב. מועדוני לילה הם אמצעי הביילוי לעשירי היהודים בגיטו וארשה. המשטרה היהודית, השלש-עשרה², סוכני הגיסטאפו — עיניהם הבולשות הם בכל מקום, ואין מי שישים קץ למצב האומלל.

והמפלגות היהודיות? החלקים הטובים יצאו למרחקים. נשאר מנהיגים מהשורה השניה או השלישית, שהמלחמה, לצערנו, גם עליהם הטביעה חותמה. קל מאד לדבר על התגוננות, אך אנו שואלים במה להתגונן? ועם מי? העשירים והמברחים לא יילחמו. על המשטרה היהודית אין לסמוך, לא כל-שכן על סוכני הגסטאפו, שמכרו גופם ונפשם לכובש צמא הדמים. רק על העניים אפשר לבנות! אולם בקרב העניים שוררת אדישות ויאוש. על מנת לנער את דלת-העם ממצב האדישות יש להציב בפניהם מטרה ולהעמיד לרשותם מכשירי קרב (נשק). המטרה ישנה: לחימה נגד ההשמדה. נשק למעשה הלחימה — אין. עם ארבעה אקדחים (אחד או שניים מקולקלים), עם מטיל ברזל או סכין, עם גרזן או מטה — מן הנמנע ללחום נגד אנשים מזוינים מכף רגל עד ראש. והעיקר — בעזרת אותם הכלים המועטים לא נרכוש את דלת-העם לצד המלחמה.

האופטימיסטים (אליהם השתייכתי גם אני) אמרו: „מן העבר יש ללמוד מה לעשות בהווה. אם גם הגירוש³ (או הפינוי⁴), אינו מוביל לחיסול מידי, הרי הנסיון בערים ובעיירות מוכיח שפליטים וגולים, המגיעים אפילו לעיר כזאת כמו וארשה (היכן שניתן היה עוד לקבל צלחת מרק ופונקט⁵ ללינת-חינם), נאלצים במשך הזמן להבלע (נאמר בפשטות — למות). במחנות-העבודה נהפכו היהודים לחיות, גברים בריאים וחזקים היו משך שבועות מועטים לשלדים. אם יעסיקו את המגורשים במחנות העבודה בתנאי תזונה כלשהם — יוותרו יחידיים, אך 99% ימותו. באופן כזה או אחר צפוי כליון — יש למות כבני-אדם ולא כחיות, אין מוצא אחר זולת הלחימה! תהא המלחמה עלובה, היא עדיפה וטובה בכל זאת מהליכה כצאן לטבח. איננו יכולים לסמוך עתה על אף אחד. לא ברית המועצות, וודאי לא כוחות הברית, יכולים לסייע לנו באורח מעשי בגורלנו המר. הממשלה הפולנית הפועלת במחתרת על פני הארץ היתה יכולה לעזור מעט, אך היא לא תעזור.

1 כינוי הסוואה להשמדה המונית. היהודית כינו כך את הגירושים. (מגרמנית).
2 מוסד שבאורה רשמי עסק ב„לחימה בתופעות הספטרות וביוקר“ בגיטו וארשה. עם הזמן קמו סניפים שונים של מוסד, כגון מגן דוד אדום. למעשה עסקו אנשי מוסד זה, רובם לובשי מדים, בפעולות גלויות וחשאיות למען הגסטאפו. כינוי המוסד „שלש-עשרה“, מקורו בכתובת שבה שכן — לשנו 13.

3 במקור — אוסזידלונג.

4 במקור — אומוזידלונג.

5 פונקט — בתרגום מילולי: נקודה. כינוי למעונות ציבוריים בהם נקלטו פליטים ומגורשים שהגיעו לגיטו וארשה.

אנו יודעים שעם הכלים שברשותנו קשה מאד לשכנע את ההמונים לענין הלחימה. אולם אנו מאמינים, במובן זה אנו אופטימיסטים, שלאחר שנגלה להמונים את האמת כולה, ימצאו אלפים אחדים של גברים ונשים נכונים ללכת לקרב עם סכינים וגרזנים, ברזל, מקל, חומצה גפריתית וחומצה מלחית. יש להרוס ולקטול את השונא צמא הדם. אנו עושים את חשבוננו כהלכה וברור לנו כי זיוננו כנגד כוחות האויב מתקבל כזובב הניצב מול פיל. אך אין מוצא אחר. כך אי אחרת צפוי הכליון. נוכיח לעולם שהתגוננו, שלא הלכנו מרצון אל השחיטה. יהיה מעשה-יאווש שלנו מחאה כנגד העולם, שלא הגיב כראוי נוכח הנבלה של הרוצחים ההיטלריים, הטובחים בצורה מזוועת מאות אלפי יהודים.

הישיבה ברחוב אורלה 2

בסוף מרץ 1942, בשעה 5.00 אחה"צ, נתקיימה במעון התמחוי העממי ברחוב אורלה 2 ישיבה של נציגי המפלגות הפרולטאריות בגיטו וארשה.

השתתפו: פועלי ציון שמאל — הירש ברלינסקי, מלך אסדק; בונד — אוז'ך, אברשה בלום; פועלי ציון ימין — לייזר לזין, מורגנשטרן; החלוץ — יצחק צוקרמן.

סדר היום: 1. התגוננות גיטו וארשה, 2. שונות.

הח' יצחק מרצה על מצב היהודים בפולין, מצב הגיטו הוארשאי, ומציע לכונן הנהגה לשם תכנון ההגנה על הגיטו הוארשאי. על הצורות והאמצעים לפעולת ההגנה תחליט ההנהגה עצמה. ראשון בויכוח היה הח' אוז'ך מבונד (בקול מורם ובנימה בוטחת, כיאה לאדם כאוז'ך, שבדמיונו עדיין רחף, כפי הנראה, המספר הניכר של חברי בונד במועצת העירייה לשעבר).

„הבונד היה תמיד בעד התגוננות. ההיסטוריה של הבונד מעידה על-כך. אלמלי תנאי הגיטו המקוללים, לא היינו יושבים בהרכב פוליטי הנתון מסביב לשולחן אחד. רק בגיטו יתכן הדבר הקורה לעינינו! הגיטו אינו רק עולם לעצמו. היסול הגיטו תלוי בגורמים פוליטיים שבחוץ. הבונד הוא קשור ומחובר אל גורמים פוליטיים בינלאומיים, שהחלטותיהם לדידו שרירות ומחייבות. לכן לא ישתייך הבונד להתאגדות, שבדרכיה ובטקטיקה הנקוטה, עלולה לעמוד בניגוד לקו הכולל. לבונד כיתות לחימה משלו. גם למפלגות האחרות כיתות לחימה שלהן (כוונתו לגוש האנטיפאשיסטי — ה. ב.). מנקודת ראות החשאיות מתעוררות סכנות של גילויים בלתי רצויים, אם יקום ארגון אחיד וכללי. כיתות הלחימה של הבונד לא ימסרו לארגון הכללי על שיטות הארגון ו„מטרות הלחימה“ משום שאלה סודות צבאיים, שחייבים להשמר בחשאיות. עקב הנימוקים שנמנו לעיל לא יקח הבונד חלק בארגון הלחימה הכללי.“

רשות הדבור מקבל הח' בלום. הוא מנסח את העמדה של בונד בצורה הרבה יותר אנושית וטקטית. אולם המסקנה היא וזהה עם מסקנתו של אוז'ך: הבונד לא יקח חבל בארגון הלחימה הכללי.

נציגי פועלי ציון ימין תומכים בעמדה שבאה לביטוי על-ידי יצחק.

בשם פועלי ציון שמאל נוטל רשות-דבור הח' מלך⁶. הוא מתפלמס בהצלחה עם ה"נימוקים" שהובעו על-ידי און'ך. בסוף הוא מוסר הצהרה: "אנחנו, פועלי-ציון-שמאל, מצהירים שחומרת השעה מחייבת לייסד ועד מאוחד. לדאבונו, בגלל עמדת הבונד לא יוכל עתה הועד לקום. אנו מכריזים שאם יקום ועד הגנה בגיטו וארשה, נשתתף בו ללא הסתייגויות."

אקציה וטירור

בליל שבת, 17 באפריל 1942, פתחה הגסטאפו במבצע של טירור דמים. עשרות אחדות של יהודים, בני שכבות שונות (כגון עסקנים פוליטיים, פעילי תרבות וסתם אנשים עשירים) הוצאו בלילה לרחוב ונורו. בשבת השתררה בגיטו מבוכה רבה מאד, איש לא ידע להבהיר משמעות הנעשה. דבר אחד היה מובן: העסקנים הפוליטיים והתרבותיים לא צריכים ללון במקום מגוריהם, שם הם רשומים כחוק. מאוחר יותר הסתבר שהגסטאפו חתרה באמצעות של טירור רצחני, הפוגע כמעט מדי יום בעסקנים יהודיים, לערעור פנימי ולפירוק האוכלוסיה היהודית מנשקה, ובדרך זאת הכינה את הקרקע למבצע ההשמדה של הגיטו הוארשאי.

התכנית עלתה יפה בידי ההיטלראים. הם השיגו את מטרתם.

ב־20 ביולי פשטו בגיטו שמועות על גירושם. הקהילה⁷ מרגיעה. חוסמים שורה של "יציאות" מהגיטו.

ב־21.7 האוירה מדופדכת. משהו מרחף באויר. אנשי גסטאפו-יהודים משגרים את בני משפחותיהם לאוטבוצק.

ב־22.7 האוקראינים מקיפים את חומת הגיטו. ברחובות מופיע פלקט, אשר מודיע על שילוח היהודים הבלתי-פרודוקטיביים לשטחי-מזרח. כל יהודי רשאי לקחת עמו 15 קילו מטלטלין, כסף, זהב, יהלומים. המשחק השטני החל!

ב־12 בצהריים אני עד ראייה לבלוקדה⁸ הראשונה ברחוב אלקטוראלנה 14. המשטרה היהודית בפיקודו של ברנש בשם שיקר (קומבאנטנט, שבעבר שרת בז'אנדרמריה הפולנית בעיר לודז') מקיפה פונקט פליטים יהודיים, ממגורשי העיר קאליש. סוחבים אותם בכוח לחצר, בראש וראשונה נוטלים את החלשים, גולים, הללו שפעמים אין ספור טולטלו ונרדפו. המשטרה היהודית ממלאה בנאמנות את המשימה שהועיד לה הכובש.

המשטרה היהודית — הכנופיה של "בני טובים" מנוונים הציגה את סגולותיה: ברוטאליות, גזל וגניבה על חשבון הציבור היהודי. כזהו המוסר שלהם. במחיר הזלילה והשתיה והאפשרות להאריך מעט את החיים, התמכרו לכובש הרצחני

6 מלך פיינקינד (המכונה אסדק), מפעיליה המרכזיים של פועלי-ציון-שמאל בגיטו וארשה. גורש למחנה בפוניאטוב והיה בין היוזמים והמארגנים של שלוחת הארגון היהודי הלוחם במחנה. מפקד הארגון במחנה. נפל בעת היסול המחנה ב-5.11.43.

7 הקהילה — הכוונה ליודנראט.

8 בלוקדה — עוצר ומחסום ששמו הגרמנים על רחובות ובתים, בהם נערך חיפוש וגירוש.

ביותר בקורות העולם ורודפים בגאווה עשרות אלפים מבני-אומתם לזרועות המוות.

הרוצחים הנאציים רשאים אמנם להתפאר, שבקרב העם היהודי מצויים אלפים אחדים של אנשים, חלאת-אדם, העוזרים לבצע את מזימת ההכחדה על גופו של עמם הם.

הכנס הציבורי בו'טוס⁹ ברחוב נובוליפקי 25. משתתפים: זאגאן, אוז'ק, בלום, יוסף לברטובסקי (פ.פ.ר.)¹⁰, רינגלבלום, גיטרמן¹¹, אלכס. לנדאו, קירשנבוים¹², שיפר¹³, זישה פרידמן¹⁴ יהודי לובלינאי מאנשי אגודה ואחרים.

סדר היום: המצב שנוצר בגיטו וארשה...

הכנס התרשם מדברי זישה פרידמן ושיפר.

זישה פרידמן שם מבטחו באמונה: „אני מאמין באלהים ובנס, אלהים לא יתיר שעמו ישראל ייכחד, עלינו לצפות והנס יתחולל. הלחימה נגד הנאצים היא חסרת שחר. הגרמנים מסוגלים משך ימים ספורים לגמור אתנו (כמו בלובלין). ואם כך יתנהל הדבר, יכול הכל להמשך זמן רב ונס עתיד להתרחש. ידידי, הרי אתם שמים יהבכם על בעלי-הברית ומאמינים בנצחונם. האם אינכם בוטחים בכך שבעלי-הברית יביאו לכם את השחרור... הידידים הללו, בעלי אורניטציה על המהפכה בברית-המועצות, הרי לפי דעתכם גמרנו כבר עם הקאפיטאליזם ורק הצבא-האדום יביא לכם חירות. יהא-כן, האמינו לכם בצבא האדום... ידידים יקרים, להתמיד ולהאמין ונזכה לחירות!“

* * *

שיפר אינו מצדד בהתגוננות. התגוננות משמעותה השמדה כללית של גיטו וארשה! — אני מאמין שיעלה בידינו לשמור על תמציתו של הגיטו הוארשאי. אנו בתוך מלחמה, כל עם מקריב קרבנות, אף אנחנו משלמים בקרבנות כדי לגאול תמצית העם. אילו השתכנעתי, שלא יעלה בידינו להציל את התמצית, הייתי אף אני מגיע למסקנות אחרות... הכנס התפזר מתוך מגמה להתכנס פעם שנייה. התפתחות המאורעות שמה לאל כנס נוסף כלשהו.

* * *

ב־28.7.42, בשעה 6.00 בערב, נתקיימה בתמחוי העממי שברחוב אלקטוראלנה

9 ז'אטוס — מוסד לעזרה סוציאלית עצמית, שמומן בעיקר מכספי הג'וינט. בו'טוס הועסקו אישי ציבור ורבים מאנשי האינטליגנציה היהודית.

10 פ.פ.ר. — ראשי תיבות של המפלגה הקומוניסטית הפולנית שהוקמה במחתרת פולין, לאחר פרוץ המלחמה הגרמנית-סובייטית. לפ.פ.ר. היה סניף בגיטו.

11 גיטרמן יצחק — עסקן ציבורי ומראשי הג'וינט בגיטו וארשה. תמך בארגון היהודי הלוחם. נרצח ב-18 בינואר 1943.

12 קירשנבוים מנחם — מראשי הציונים הכלליים ונציגם בוועד היהודי הלאומי בגיטו וארשה. נרצח בבית הכלא פאביאק.

13 שיפר יצחק ד"ר — היסטוריון יהודי בעל-שם ועסקן ציבורי, לשעבר ציר הפארלמנט הפולני. שמר על קשרים עם התנועות החלוציות בגיטו וארשה. גורש למאידאנק ושם נספה בנסיבות בלתי-ידועות.

14 פרידמן זישה — ממנהיגי „אגודה“ בפולין. בימי מרד אפריל גורש כנראה למחנה מאידאנק ושם נספה.

ישיבת הועד הוארשאי של פועלי ציון שמאל. משתתפים החברים: זאגאן, פולה¹⁵, יורטמן, מלך, שורצברד, לאופר, ואסר. נעדר: לענט.
סדר היום: 1. דין וחשבון; 2. תפקידי השעה. א. התגוננות. ב. ליגליזאציה של חברים בשופים, ג. כספים.

הח' זאגאן מוסר דו"ח על מבצעי הז'טוס. הושגה ליגליזאציה של כמה אלפי יהודים נוספים. וגם ידיעות מהנעשה בקהילה. בין השאר על שני קציני ס.ס. שהבטיחו בדברת כבוד של קצין ששום יהודי מהמגורשים לא הושמד אלא כולם מובאים לעבודה. מסביב לענין הנוגע להגנה עצמית מתפתח ויכוח סוער. לבסוף מחליטים להוציא קול-קורא. הכנת טיוטה של הכרוז מטילים על הח' זאגאן. בנקודה המדברת על ליגליזאציה של חברים בשופים מתחולל ויכוח חריף. ח' זאגאן קובע שהשופים פועלים בשביל הגרמנים ושום אחיזת עיניים אינה אפשרית כאן. פועלים בעלי הכרה, חייבים להמנע מעבודה בשופים. השופים הם חלק מתעשיית-המלחמה הגרמנית. הקהילה הבטיחה להקנות ליגליזאציה במשרדיה לכמה מאות עסקני-ציבור. מרבית הנוכחים מצביעים על העובדה שז'טוס עומד על כרעי תרנגולת. לפי כל הסימנים ישארו עובדי השופים בוארשה. את האחרים — יגרשו. יתכן שנצליח בפנים השופים לחבל בעבודה. עלינו להרויח זמן. אסור לנו להפקיר את האקטיב. אין אנו יכולים לסמוך על הקהילה ועל הבטחתה להקנות ליגליזאציה לכמה מאות עסקני-ציבור. אם הכל בנוי על השופים — לשם מה דרושה הקהילה. הגרמנים יפזרו ודאי את הקהילה. ויקרה והקהילה לא תפורק והיא תתן ליגליזאציה לכמות מסוימת של עסקנים — עדיין לא ברור האם מטעמי מחתרת יש לבחור בדרך זאת. בקהילה עובד מספר ניכר של סוכנים גלויים וסמויים, המשועבדים לכובש. בקלות רבה עלולה הרשימה להגיע לידי הגסטאפו. הועד מכריע לנקוט באמצעים מתאימים על-מנת להקנות לחברים ליגליזאציה בשופים. בנוגע לשאלות הכספיות נתקבלו הצעות מסוימות והבצוע הוטל על ברלינסקי ויורטמן.

* * *

מ־28.7 עד 1.8 האקציה בגיטו מתנהלת בקצב מלא. המשטרה היהודית עובדת „נהדר“, התנהגותה עלתה על תקותיו של הכובש. אנשי ס.ס. אמרו לפי כתובת השוטרים היהודיים: הם בחורים אמיצים, אך ברוטאליים מדי¹⁶. הקהילה רצתה למשוך למבצע את המוסדות הציבוריים. לפי כוונת הקהילה חייבים עובדי מוסדות-ציבור לסייע למשטרה היהודית במלאכה המזוהמת. עובדי מוסדות-ציבור השיבו בלאו מוחלט. הקהילה איימה בסילוק מהעבודה, אך האיום לא עזר. הסקטור הציבורי השליך בחזרה את הכסיה המזוהמת שהופנתה אליו על-ידי הקהילה.

* * *

ב־1.8, בשעה 5.30 אחה"צ באתי לרחוב נובוליסקי 20¹⁷, לדירת הח' זאגאן. הטריבון הפוליטי של גיטו וארשה, על-מנת לקבל ממנו את הקול-קורא המוצע

15 אלסטר פולה — מפעילי פועלי-ציון שמאל בגיטו וארשה. בימי מרד אפריל גורשה למחנה פוניאטוב. נמלטה משם בעזרת קשרים של הועד היהודי הלאומי. הסתתרה בבונקר ונרצחה יחד עם ברלינסקי.

16 הדגש במקור.
17 צריך כנראה להיות נובוליספיה.

על עמדת פועלי-ציון-שמאל כלפי האקציה. הוא עייף ויגע ומבקש ממני לשוב בשעה 7.30 בערב, כיוון שעליו לעשות עוד תיקונים מסוימים בכרוז. בינתיים אני שוהה אצל הח' ואסר ברחוב נובוליפקי 29. לפתע יריות, אנשים נסים על פני גגות. מה אירע? מגרשים את תושבי רחוב נובוליפקיה. שולץ¹⁸ מחרים את הרחוב לעצמו. אני מנסה לפרוץ לי דרך אל הח' זאגאן. כל המעברים חסומים על-ידי גרמנים, אוקראינים והמשטרה היהודית. אני מנסה דרך הגדר. בחצר ניצבים אוקראינים. אני חוזר מעוצבן על עקבותי, מנקרת במוחי הדאגה: מה יהיה עם הכרוז? הטכניקה¹⁹ מחכה, צריך להודיע להם על המקרה. אני מגיע לתמחוי ברחוב נובוליפקי 96, אל הח' לאופר. הידיעות על החברים בנובוליפקיה הן מעורפלות. אני מחליט לפרוץ דרך לרחוב אלקטורלנה 14 על מנת להתייעץ עם הח' פולה בנוגע למצב. דרך הרחובות וולנושיץ, ז'לזנה, לשנו ודרך הגדר אני בא לרחוב אלקטורלנה. אנחנו מחליפים דעות. השעה היא כבר אחר העוצר, על נובוליפקיה אין יודעים דבר. אנחנו משתטחים על פני הרצפה ללינת לילה.

28, השעה 6.00 לפנות בוקר. המשטרה היהודית עובדת בשיטה חדשה. היא חוסמת מרובעי-רחובות כדי שהקרבות לא יוכלו להמלט. הציד בדרך זאת הוא יעיל יותר. אנו הולכים (אני והח' פולה) לבקור אצל הח' זאגאן. בהכנסנו לביתו כרעם פוגעת בנו הבשורה, שהגרמנים חטפו ביום אתמול את הח' זאגאן ובני-משפחתו. אנחנו מזעיקים בכל מקום. ח' ברמן רץ לאומשלגפלאץ. אלמוני הפיץ שמועה באומשלגפלאץ ובז'טוס, שזאגאן חופשי. החברים שואלים: אם אמת כי חופשי הוא — היכן הוא? אחר הצהריים אני מבקר אצל ידידנו קירשנבאום כדי לברר עמו אפשרויות להציל את זאגאן עם משפחתו. תוך ישיבה בדירתו ברחוב לשנו 52, נכנס קירשנבאום מעוצבן. מה אירע — שואלים אנו. — המצב ברחוב אינו כשורה. האם בלוקדה? אומרים, כי נראו גרמנים. בן רגע אני יוצא החוצה ורואה כיצד היטלריוגנט יחד עם אוקראינים חוסמים את רחוב לשנו. הגרמנים אינם מכירים בתעודות הז'טוס, שום נייר אחר אין ברשותי. נשאר רק מוצא אחד — להסתתר. אני נושך שפתיים ומחליט, כי חי לא אפול לידיהם! בקרבי אני מהרהר, כי מוטב לקבל כדור בו במקום, מאשר ללכת לקרון. אני גומר אומר להתחבא על הגג. אני רץ בחזרה לרחוב לשנו 52. בלי מחשבות יתירות פניתי לתוך האגף הימני של הבית, כניסה ראשונה. דיוטה אחרונה, וכמו להכעיס אין מכאן יציאה אל הגג. נפתחה דלת, ובלי משים אני פורץ פנימה, לתוך הדירה. מה יש? — שואל אותי בעל הבית המבוהל. — בלוקדה גרמנית — משיב אני. מה אתה רוצה כאן? — שואל הוא. — להסתתר בדירתך. — אצלי לא! — צועק בעל-הבית. אני מרגיע אותו: — מר יהודי, תוציא לך מהראש את הרעיון, כי כאן הוא ביתך; דירתך, בדומה לכל דירה, שייכת, למרבה הדאבה, לגרמנים. יש לך רק מוצא אחד: אתה יכול למסור לגרמנים שאני הסתתרתי כאן והם יכולים לירות בי כאן. חי לא אזוז מפה. לאחר שהאיש שמע מפי דבורים כגון אלה, חטף את אשתו וילדיו ומהר לרחוב, להתיצב בתור. אני מתחיל להתבונן מסביבי בדירה, כדי למצוא פינה להתחבא בה. הארון, הספה, מיטות

18 גרמני, מראשי בעל-השופים בגיטו וארשה.

19 במקור: „די טעכניק ווארט“.

— כל אלה אינם טובים למחבוא. נשמעים כבר קולות של אוקראינים. הדלת נפתחת ובריצה פורצת פנימה אשה ישישה. — מה רצונך, סבתא? — להתחבא — משיבה הזקנה בבהלה. אני מצביע על מקום ופוקד עליה בחריפות: כאן, מתחת למיטת ילדים מוכרחה את לשכב כמו גווית מת. אם תתפסי על-ידי הגרמנים — אל תוציאי הגה ואל תגלי שבדירה מסתתר עוד מישהו. — אם תבגדי בי, אירה בכך ברחוב (הפתחתי במתכוון). ומאידך, אם יתפסו אותי, לא אמסור עליך. מהפרוודור מגיעים צעדים כבדים, הרוצחים הם כבר כאן. אין זמן לחשוב, ליד דלת הפונה לגוזוטרסה, מונחים תרמילים טעונים. אני קופץ אל בין התרמילים ומתכסה בשמלת משי שחורה. השמלה היא מקושטת בפרחונים אדומים ולבנים. לחדר נכנס אוקראיני עם רובה ביד ומחטט בכל מקום: על הגוזוטרסה, מתחת לדלת הגוזוטרסה, בארונות, בכיסי הבגדים — ומצא אצבע משולשת. על השולחן עומדת קופסת ממתקים. הברנש פותח את הקופסה. היא ריקה. תוך קללה הוא משליך את הקופסה עלי. אני חושב: הרוצח השגיח בי, מיד הוא ילחץ על ההדק והכל נגמר. הוא מסתובב, בוחן את הקירות במבטו. נכנס חברו, שניהם עומדים בקרבתו ומנהלים שיחה. — ובכן, כאן לא הסתתר איש? — אין אף אחד — משיב הראשון. אני מהרהר בשוכבי: האם הם עוורים, האידיוטים. הרי במרחק 20 סנטימטר מהם מונח יהודי. הם עוזבים את החדר. מיוזע ועייף אני מגלה את פני ונושם לקרבי אוויר צח. לעת עתה נצלתי ממוות. מהרחוב מגיעים קולות פראיים, בתוך רעש המכוניות נשמעות קולות ירי. משתרר שקט. — עובדי טבנס ושוּלץ²⁰ יתייצבו בצד ימין — פוקד קצין ס.ס. עב-בשר. — משפחות השוטרים לצד ימין, בודקים את התעודות. עובדי טבנס ושוּלץ ומשפחות של שוטרים — משתחררים. האחרים נרדפים לאומשלג. כך מתבצעת הקומדיה העקובה מדם. גרמנים, אוקראינים ושוטרים יהודיים רודפים מדי יום אלפי אלפי קרבנות אל המוות. מרומים ונכפים „צועדים“, צועדים המוני היהודים למסע העצוב. למסע האחרון בחייהם. במוחי מנקרת בלי הרף מחשבה אחת: נקמה! נקמת דמים!!! בעד אבות ואמהות, בעד אחים ואחיות, בעד חברים וידידים, בעד העוללים הלוטפים שד אמותיהם, בעד היתומים ואלמנות, בעד חולים וזקנים, בעד כולם.

בשעה 9.00 בערב אני בא לתמחוי ברחוב אלקטורלנה ומתחלק ברשמים העצובים של אותו יום. כפי שמתברר נתפסה היום הח' פולה על-ידי הגרמנים. עלה בידה להתחמק והיא שוב עמנו. הח' קרמוז' מורה להכין בצקיות עם תה. אנחנו אוכלים ושוכבים לישון.

נגזו כליל התקוות להציל את הח' זאגאן. בלב נצבט שואל כל אחד מאתנו: מה יהיה הלאה? מי יביא לנו תושיה בשעה קשה זו? המנהיג של המפלגה הפולנית, הטריבון הפוליטי-פרולטארי של הגיטו הארשאי, נגזל מאתנו. קשה להאמין, אך לצערנו זו עובדה מדאיבה. זאגאן איננו. המחנה הפועלי-ציוני אבד את המצביא. המוני העובדים היהודים את מנהיגם, בית-הספר היהודי והתרבות היהודית אחת מהדמויות היפות ביותר, המארכסיוס אחד המומחים המצויינים, גיטו וארשה את הטריבון שלו, העם היהודי אחד מבניו הנאמנים ביותר. בראשים

20 הכוונה לעובדי השופים הגדולים — טבנס ושוּלץ.

רכונים ביגון, לבבות גדושים צער, מחליטים אנו, חבריו, להתמיד ולאחוז בהגה התנועה. הקברניט טבע, האניה חייבת להמשיך לחתור. אנחנו נובילה ונוציאה מבין גלי הים הסוער.

ההנהגה הוארשאית של המפלגה הצליחה לנצל את קשריה ולהחדיר מספר ניכר של חברים לתוך השופים, ביחד לתוך שופ המברשתנים ולתוך או.ב.וו.²¹ או.ב.וו. הפך במשך הזמן למרכז החשוב ביותר של החיים הציבוריים. כאן מצאו ליגליזאציה אנשי השומר²², כל המנהיגות של פועלי-ציון, פ.פ.ר. ושורה שלמה של עסקני ז'וטס. גם עונג-שבת²³ עבר לשם. מדוע או.ב.וו. ולא שופ אחר? משום שבאו.ב.וו. היה אחד המנהלים הראשיים אלכסנדר לנדאו, האפיטרופוס של השומר. האיש הזה העמיד את רכושו וחיייו הפרטיים לשירות החברה, בשירות הכנת ההתגוננות בגיטו וארשה. שמו צריך להרשם באותיות זהב בקורות מלחמת ההגנה שלנו. בתוך מתבן הקש של או.ב.וו. פעלה המזכירות שלנו, כאן התקיימו התיעוציות של חברינו, כאן התכנסה מזכירות המפלגה לישיבותיה, וכאן במתבן הקש, הוצאו הוראות בשביל חברים בשופים אחרים. מכאן המפלגה נהלה פעולות עזרה לחבריה. עם הזמן קבלנו דירות ברחוב מילא 54, בתוך שטח המגורים של או.ב.וו. נתגבש אצלנו רעיון בנוגע לבניית מחבואים. נוצרים שני קולקטיבים של חברים: פולה, בלה²⁴, ברלינסקי, רובינשטיין, סמולר, שגרו בדיוטה הרביעית; ואסר ואשתו בלומטשה והרביזיוניסט גבלום ומשפחת גורני — בקומה השלישית. הקולקטיבים הכינו שני מחבואים מצויינים, שהצילו חברים וידידים מידיהם של הרוצחים.

באמצע ראשון של חודש אוגוסט נתקיימה באו.ב.וו. התיעצות, בה נוכחו: פולה, לברטובסקי וקפלן. ההתיעצות בחנה אפשרויות של העברת חברים לפארטיזאנים. המתכנסים הגיעו למסקנה, שהמועמדים לפארטיזאנים חייבים להיות בעלי מראה ארי ולדעת על בוריה את השפה הפולנית. מנהיגות הפארטיזאנים תובעת שהמועמדים יהיו גברים בלבד, שום פרטים על דרך בניית המלינות ושיטת הטרנספורט — אינם ידועים עדיין.

המתכנסים מחליטים להכשיר אנשים לפארטיזאנים. בחודש אוגוסט מתחיל אדולף²⁵ לרקום רעיון יציאה לצד הארי. הרוב במפלגה היה בדעה כזאת: הח' אדולף ובתיה²⁶ מודיעים לועד המפלגתי שיש בדעתם להסתדר בצד הארי. ניתנת להם יד חופשית ושני החברים המוזכרים עברו לפני מועד האומשלאג הגדול²⁷ לצד הארי.

21 שופ לנגרות בגיטו וארשה.

22 השומר הצעיר.

23 כינוי לארכיון המחתרתי שנוסד על-ידי ד"ר עמנואל רינגלבלום.

24 בלה אלסטר, אחותה הצעירה של פולה. חברת פועלי-ציון-שמאל. שמשה קשרית

מטעם הועד היהודי הלאומי בצד הארי של וארשה. בין הניצולים בארץ.

25 ד"ר אדולף ברמן, מפעילי פועלי-ציון שמאל בגיטו וארשה, מנהל „צנטוס”

וחבר הועד היהודי הלאומי בצד הארי של וארשה. בין הניצולים בארץ.

26 בתיה ברמן, רעיתו של אדולף. מקימה ספריה חשאית בגיטו וארשה. פעילה

במבצעי עזרה והצלה בצד הארי של וארשה. נפטרה בארץ.

27 כינוי למבצע גירוש בקנה-מידה ענקי שנערך בימים 9—6 בספטמבר 1942.

חלק מסוים של הגיטו הפך למקום ריכוז וסלקציה של היהודים וכונה „אומשלאגפלאץ

הגדול” או „דוד”.

בשבת, ב־5 בספטמבר, אין תמורה בגיטו. אין אות למשהו מיוחד. באמצע הלילה מעוררת אותנו פולה משינה: חברים, ברחוב מתרחש דבר בלתי רגיל, נדמה לי כי אנשים מתהלכים, דבר־מה לא כשורה. אנו מתלוצצים וחוזרים לישון. ההמולה אינה נפסקת. חברה בלה מוכיחה את חריצותה. היא רצה לרחוב על־מנת להיווכח מה בעצם אירע. אני ושמואל לא מתרשמים חזק מדי. בבקר מתברר מעט המצב... מדברים שונות: גירוש כללי, הרשמה מחדש של עובדי השופים. אנחנו ממהרים לשופ שלנו כדי להיודע שם דבר ברור. הכל לשוא. איש לא יודע כלום. אלינו באים החברים ליכטנשטיין וגזיבץ ומציעים שנתחבא כולנו יחד. יש להם מחבוא טוב. לפי הוראות המנהיגות שלנו אני מבקר אצל אנשי השומר במגמה לבחון במשותף את המצב שנוצר. השיחה נתקיימה ביני ובין יהודה²⁸ (מהשומר). אנו משוחחים על אפשרויות של מבצע משותף. מהו מצב „מכשירי הלחימה” שלנו. בידינו עשרות ליטרים נפט, גם גפרורים אינם חסרים — וזה הכל. כאשר חזרתי לחבריני וספרתי על מצב הדברים, נאמר, כי מוטב ולא נשתעשע באשליות. בלי תחמושת אין לנהל מלחמה. יצאנו מהדוד²⁹ והסתתרנו ברחוב נובוליפקי 68, בדירה ששמשה בעבר בית־ספר שלנו ועתה היתה למטבח בשופ של האלמן. גם אנשי השומר הסתתרו במחבואים המוכנים מראש ברחוב מילא 61. קבוצה של חברים (ות) צופים בתוך פרוזדור מיווה באורח ארעי, מצוידים בחשמל, מים ומזון, החזקנו מעמד ונמנענו מה„אומשלאגפלאץ הגדול”. נמנענו מהיסורים והמועקות של הדוד, נמנענו מלהיות נוכחים במקום ההרג הגדול של המוני היהודים.

למודים מהנסיון של 6 בספטמבר, שעלה לנו במספר ניכר של חברים פעילים, נתנו הוראה לחבריני להכין מחבואים. המחבואים הללו מלאו תפקיד חשוב מאד באקציה הבאה.

* * *

באוקטובר 1942 מתקיימת התיעצות בינינו ובין השומר. משתתפים מטעם פועלי־ציון־שמאל: אלסטר וברלינסקי, מטעם השומר: אריה וילנר.

1. אריה מוסר לנו כי עלה בידי להקים מגע עם החוגים הצבאיים של הממשלה הפולנית ואנו נקבל כנראה עזרה במלחמתנו נגד הכובש.
2. קיים קשר עם היער ותינתן אפשרות להעביר חברים ליערות.
3. מחליטים להתכנס לעתים קרובות יותר ובכוחות משותפים לקדם את המשימות הקשות.

בסוף אוקטובר 1942 כונסה במעון השומר, במילא 61, התיעצות. נוכחים: השומר — מרדכי³⁰, החלוץ — יצחק³¹, פועלי־ציון־שמאל — פולה³², ברלינסקי, ואסר.

סדר היום: ההגנה על הגיטו הוארשאי.

28 יהודה ונגרובר.
29 ראה לעיל.
30 מרדכי אנילביץ'.
31 יצחק צוקרמן.
32 פולה אלסטר.

לאחר ויכוח כללי שבו נטלו רשות-דיבור פולה, ברלינסקי, ואסר, מרדכי ויצחק, הגענו למסקנה משותפת: לייסד את הארגון היהודי הלוחם על-מנת להכין את ההגנה של הגיטו הוארשאי. 2. ללמד לקח את המשטרה היהודית, הורקשוץ ודירקטורים של השופים וכן מיני פרובוקאטורים תמורת מלאכתם. כאשר מגיעים לנקודה המחייבת הרכבת מנהיגות, פורץ ויכוח סוער. השאלה היא: האם יוקם מוסד אחד או שני מוסדות. זרוע צבאית בלבד או זרוע צבאית וגם פוליטית. החברים מהשומר והחלוץ מדברים בחריפות נגד שתי רשויות, שתי רשויות יוליו לויכוחים, שיפריעו בעבודה. יחזור החזיון מערב החורבן, כאשר המפלגות שקעו בוויכוחים, אך לא עשו מאומה. בלעג ובביטול מתבטאים חברי השומר והחלוץ על המפלגות הפוליטיות. למפלגות אין זכות להטיף לנו דעות, מלבד הצעירים לא ייעשה דבר. הם רק יפריעו. מן הדין לכונן מפקדה צבאית ולגשת למלאכה.

החברים מפועלי ציון שמאל מצביעים על העמדה המוטעית של השומר והחלוץ בדבר המוות בכבוד. „אנחנו לוחמים על מנת לחיות, אם יפלו חללים בקרב לא נהפוך העובדה הזאת לטרגדיה. כל קרב דורש קרבנות. אם המפלגות הפוליטיות עשו שגיאות מסוימות, לא לכם הזכות לשפוט אותן, לא אתם ניהלתם ולא אתם תנהלו את המאבק הפוליטי. ניהלו אותו וינהלו אותו המפלגות הפוליטיות בדרך נכונה או בדרך מוטעית, אולם הם שינהלו אותו. אתם לא בדרך נכונה או בלתי נכונה תנהלו את המאבק הזה. ההמונים היהודים לא נתנו בכם אימון וגם בעתיד לא יתנו בכם אימון. רק המפלגות הפוליטיות הביעו מעל במות צבוריות את העינוי וכאב ההמונים, ולא אתם. בעולם היהודי שייחוצר בעתיד תהיה הדעה למפלגות הפוליטיות ולא לכם. אל תחשבו חברים, שאם חולשים על שני אקדחים מקולקלים, צריכים כבר להביט על הכל מגבוה ולא להתחשב עם איש. רשות אחת או שתי רשויות. אנחנו, אנשי פועלי ציון שמאל סבורים שכל מבצע מזוין בגיטו חייב מקודם להשקל ולהמדד היטב. אסור להרשות צעדים קלי דעת, שעלולים להביא לחיסול הגיטו הוארשאי בטרם עת. קבוצה או ארגון, שקמה מתוך מטרה הלבדית להלחם, מתאמנת בנשק, מצפה לרגע „המאורשׁרׁׁ בו תוכל לעשות שימוש בנשק. אנחנו רואים כתנאי בל יעבור יצירת רשות נוספת, שתעריך בדרך פוליטית מפוכחת מתי הגיע הזמן הנכון להופיע בכוח מזוין. מה הנכם נבהלים כל-כך, משום-מה הפחד הזה? הצדק מוכרח תמיד לנצח. אפילו אם נצא מנקודת ראות האומרת, שהגיטו ייעלם וישקע ולא נצטרך למסור לאיש דו"ח על מעשינו, מכריזים אנו כמפלגה פוליטית, שאמנם אנו אחראים למעשינו כלפי ההמונים היהודיים בעולם וחברינו בחוץ-לארץ. אין אנו רוצים שמחמת צעדים קלי-דעת, ישליך מישהו אבנים לעבר קברנו. אם אינכם מסכימים שהמפלגות הפוליטיות יפקחו על הארגון הלוחם, יוצרים אתם בשבילנו תנאי בלתי נסבל, המונע השתתפותנו בארגון... שני הצדדים מתבצרים בעמדותיהם.

ההצעה שלנו: כיוון ששני הצדדים איתנים בעמדותיהם וקיימת סכנה שהכנס יתפור ומכשיר הלחימה לא יכונן, מציעים אנו לדחות את ההתיעצות לשעות אחר-הצהריים, על מנת שנוכל לבוא בדברים עם הועד של פועלי ציון שמאל.

ולקבל הוראות מכריעות. מיד קראנו לישיבה של הוועד המפלגתי. השתתפו: פולה, ברלינסקי, ואסר, מלך, לענט, בלומשטיין. הישיבה אישרה באורח מלא את עמדת המשלחת, הוטל עלי אחר הצהריים למסור בשם הוועד את ההצהרה הבאה: „הוועד המפלגתי של פועלי-ציון-שמאל מאשר באורח מלא את הדעות והעמדות שהוצגו על-ידי המשלחת. אנחנו פונים אל חברי השומר והחלוץ: אל תתעקשו, הסכימו עם העמדה הצודקת שלנו וזה יאפשר להקים גוף לוחם משותף. אני כבר מוכן להפרד ובמפתיע אני מקבל הסכמה. בשמחה אני ממחר למסור לחברים את הידיעה.

ברגע שהגענו להסכם בדבר שתי הרשויות: צבאית ופוליטית, נורתה אבן-פינה לארגון לוחם משותף. החלטנו להרחיב את פעולתנו ולצרף את הבונד.

* * *

בנובמבר 1942 התקיים כינוס בהשתתפות הבונד. אנו מוסרים ל-בונד על ייסוד הארגון הלוחם, משימותיו ומטרותיו ומציעים ל-בונד לקחת חלק בהגנת הגיטו הווארשאי. לאחר ויכוח ממושך, בו נטלו חלק החברים: השומר — מרדכי, החלוץ — יצחק, פועלי ציון שמאל — ברלינסקי, פועלי ציון ימין — מורגנשטרן, בונד — בלום וברק³³ — מתקבלות החלטות. כיוון שאין הבונד רוצה לוותר על נציגה ליד הממשלה והארגון הלוחם על נציגו הוא, מחליטים לשגר שני נציגים, שישתדלו לפעול באורח הרמוני, כדי שהדבר יתקבל בחוץ. כלפי חוץ מייצג נציג אחד את הבונד והשני את הוועד היהודי הלאומי והארגון היהודי הלוחם. נוצר ועד התיאום שיש לו זכות וטו בנוגע להחלטות הארגון היהודי הלוחם. כלפי חוץ קיימות שלש רשויות: Zydowski Komitet Narodowy (הוועד היהודי הלאומי), Zydowska Org. Bojowa (הארגון היהודי הלוחם), Komisja Koordynacyjna Bund, (ועד התיאום). למפקדת הארגון היהודי הלוחם נקבעים החברים הבאים: השומר — מרדכי, החלוץ — יצחק, פועלי ציון שמאל — ברלינסקי (ילן), פועלי ציון ימין — מורגנשטרן, בונד — ברק. לוועד התיאום נכנסו: בונד — בלום, פועלי ציון שמאל — מלך אסדק, פועלי ציון ימין — מורגנשטרן, השומר — מרדכי, החלוץ — יצחק, דרור — צביה³⁴, ציונים (כלליים) — קירשנבאום. הוועד היהודי הלאומי הוא למעשה רק שלט, בו משתמשת המפקדה לתמרונה ביחסים עם הממשלה.

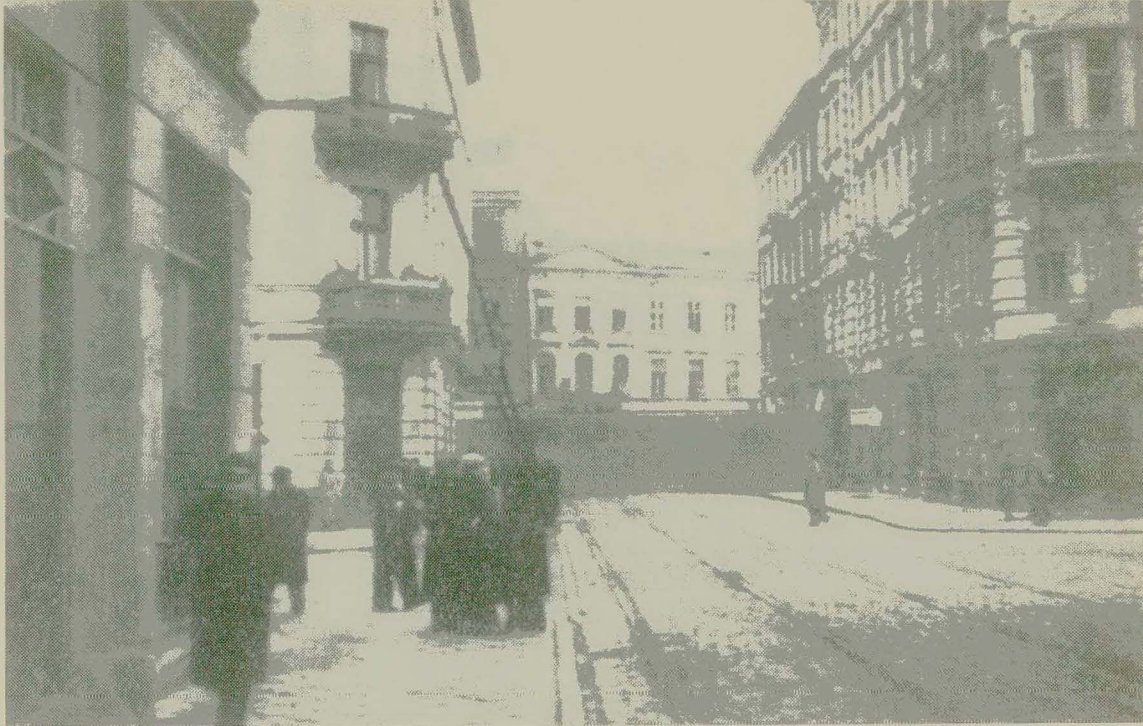
המושב הראשון של המפקדה מחליט את ההחלטות הבאות: מפקד עליון: מרדכי (אנילביץ'), מחסן הנשק — יצחק, תכנון — ילן, בצוע — ברק, סגנו — בלומשטיין. מפקד עליון של שטח „א.ב.ו.“ — הלר, הסגן — שמואל רובינשטיין, מפקד עליון של שטח „האלמאן“ — שלמה³⁵, הסגן — ליכטנשטיין, מפקד עליון ב„קורט רריך“ — לענט, הסגן — רוזובסקי. על המפקדים בשטח הגיטו (הקטן), שולץ, טבנס, יוחלט בישיבה השניה.

ארגון ומבנה הכיתות. הכיתות הלוחמות מורכבות מחברי המפלגות הפוליטיות

33 שניידמיל ברק — חבר בונד, זמרימה חבר מטה האי"ל מטעם בונד. הוחלף ע"י מרק אדלמן.

34 צביה לובטקין.

35 הלר שמעון, שלמה ויגורין.

ההתחלה והסוף:

שני צילומים בלתי ידועים ממראה גיטו וארשה :
קטע מחומת הגיטו ליד רחוב סונטוקשניז'קא. יהודים רשאים עדיין להמצא מחוץ לחומה
לפני כליאתם הסופית (1940).

הגיטו בלהבות, אפריל 1943. צולם מהסוללה בז'וליבוז' על-ידי המחתרת הפולנית.
(מאוסף התעודות שנמסרו למורשת ע"י ו. ברטובשבסקי).

וארגוני נוער. כל מפלגה וארגון אחראים לבחירת חבריהם. מתארגנות הכיתות הבאות, בהרכב של 5 חברים כל אחת:

או.ב.וו.	— פועלי ציון שמאל —	שתי כיתות
"	— השומר —	4 כיתות
מברשתנים	— פועלי ציון שמאל —	3 כיתות
"	— בונד —	2 כיתות
האלמאן	— פועלי ציון שמאל —	2 כיתות
"	— השומר —	1 כיתה
קורט בכר	— פועלי ציון שמאל ובונד —	1 כיתה
שולץ	— השומר —	1 כיתה
גיטו	— החלוץ —	3 כיתות
גיטו	— החלוץ —	3 כיתות ³⁶

עלובים מאד היו פני הזיץ של הכיתות: מסלות, סכינים, כסיות־ברזל, חומצת מלח וגפרית, נפט, בנזין, גפרורים ושני אקדחים בשביל הארגון הלוחם כולו. אלה היו אמצעי הלחימה שלנו. אכן, עם אותם האמצעים החלו האנטוויאסטים לבנות ארגון לוחם. כמה אמונה, אידאליזם, אומץ ועמידה נדרשו מהחברים שעמדו בראש, כדי שיוכלו להלהיב את עצמם ואחרים ללחימה. לא טוב הוא המצב הכספי. לא היה לנו כסף כדי לקנות נפט וחומרי בעירה אחרים. נוסדה ועדה כספית המורכבת מהחברים: גיטרמן, רינגלבלום, בלוך, קאן, לנדאו קירשנבאום ומורגנשטרן.

הועדה הכספית הציבה לעצמה כמטרה לרכוש את „לבבות“ העשירים היהודים למען הענין הקדוש. שקי־הזהב היהודיים נשאר חרשים ועוורים לנוכח הקריאה שלנו, שיינתן לנו כסף לקניית נשק. עשירים, בעלי מליוני זהובים, עשו מחווה של רצון, כאשר נטלו על עצמם לשלם אלף זהובים. אחרי מאמצים ממושכים נאספו כמה עשרות אלפי זהובים, שהיו כטיפה בים.

בתוך השופים מתפרעים הבוסים היהודים. המת הגרמני עדיין חי, והבוסים היהודים קבלו כבר בירושה את שיטותיו. המפקדה העליונה החליטה באחת משיבותיה לשים קץ למצב הזה ולהגביל את התיאבון של הורקשוץ היהודי והדירקטורים של השופים, אשר השליטו טירור ועסקו בגניבות על חשבון הפועלים בשופים. ביחוד הצטיינו במלאכת הטירור וההלשנה: אייבשיץ אצל המברשתנים, זינגר אצל שולץ, בכר אצל האלמן. נקבעו הכיתות שעליהם למלא את התפקיד. את חלאה האדם אין להמית, אלא רק לכבדה במנת מכות נאמנות ובחומצה מלחית. הקבוצות החלו בבצוע הפעולה. אצל שולץ הכל עובר בסדר, אצל האלמן והמברשתנים הענין לא זו מהמקום. המפקד של המברשתנים, איש בונד, סוחב ודוחה מועד בצוע ההחלטה. כפי שאחר־כך התברר היה הבונד מעונין שבשטח המברשתנים לא תבוצע הפעולה, משום ששם ישב המנגנון של הבונד. את האנשים הכירו והם חששו שעלול ליפול חשד, שהם עשו את המלאכה, ולכן יכול היה

36 חלוקת התפקידים והכוחות עליה מוסר המחבר אינה הולמת את התכנון וההחלוקה בתקופת הקרבות של ינואר ואפריל 1943.

המנובל אייבשיץ להמשיך ולהתפרע. אצל האלמן ההתנקשות לא הצליחה. איש הורקשוץ נפצע קל, חבר הכיתה נאסר והוא נכלא בחדר המשמר. צריך להוציאו לפני שיועבר לבפהלשטלה³⁷. מרכיבים כיתה שעליה לשחרר את החבר. בזמן מוסכם התקיפה הכיתה את המשמר, הרסה את המעון, הרביצה בורקשוץ, שחררה את החבר וההרימה את כל הניירות. העבודה הצליחה. החברים משפשים ידיים מרוב שמחה. אצל שולץ הקבוצה ניצבת בשערים. כל לוחם במקומו. השעה היא שבע, כבר שבע וחצי בערב. הברנש עדיין איננו. לפתע שריקות. רצים. הורקשוץ דולק אחר חבר שלנו. החבר מכבד את הורקשוץ במכת מכשיר שבידו ומסתלק. הורקשוץ מחפש בכל השערים. אוסרים את בנו של המשורר יצחק קצנלסון. מוצאים אצלו כסית-פלדה והמשמר מביא את הקפיצים אל הורקשוץ. חתיכות ברזל, „אמצעי הלחימה“ של הלוחמים. החקירה אינה מעלה דבר. הבחור מחזיק מעמד, הוא טוען שאת הכסיה מצא במקרה. הודות לכך שקצנלסון הוא אזרח מכובד בשופ, מסתפקים ברישום פרוטוקול, ואת בנו משחררים. הבריון זינגר מהשופ של שולץ ממשיך לראות חיים טובים. לא עובר יום בלי שזינגר יתעלל בעובדים. המפקדה העליונה מחליטה בכל מחיר לגמור עם הבריון. מרכיבים כיתה מיוחדת. כדי שהורקשוץ והגרמנים לא יעלו על עקבותינו, מעבירים את קצנלסון הצעיר לשטח הגיטו. בערב חורפי יושבים החברים ליד שולחן. השולחן ערוך עם גרזן, פטיש, מוט ברזל, בקבוק, חומצה מלחית ואקדח בשביל המפקד. אלה המעדנים בהם נקבל את פני האורח. המפקד מוסר את תכנית הפעולה. בכמה מלים לבביות הוא נפרד מהחברים ומאחל הצלחה במלאכה. החברים צועדים לעבר העמדות, העצבים מתוחים כמיתרים. הצופה תופס את מקומו, דרך הערפל הערבי מרצדים סימני האור, המגיעים מנקודת התצפית. הקשב! הוא מגיע, החברים מקיפים אותו, נשמע קול מכה עמומה, החיה נופלת. משהו שופך עליו מי בוסם (חומצה מלחית). שערותיו עוזבים את ראשו מתוך מחאה. זעקת החיה פראית פולחת את האויר. מתחילה ריצה, חיפושים, רופאים, אחיות. או הצילו נאנקת החיה. העבודה הצליחה. משום חוסר זהירות, נפצע אחד הלוחמים. השופ של שולץ נשם מעט לרוחה. יבורכו ידיהם — לחשו בפניות קרבנותיו של זינגר. המבצע הטיל אימה על שורה שלמה של בוסים בשופים. בחודש נובמבר מחליף ה־בונד את נציגו במפקדה. במקומו של ברק מתמנה מרק³⁸ בטענה שברק עסוק בענינים מפלגתיים. לאחר שהוא יסיים את שליחותו — יוחזר מיד לתפקידו במטה. אנחנו מפרשים את החילופים כהוכחה למיעוט הענין שמגלה ה־בונד בעבודה. באמצע נובמבר הגיעה אליה ידיעה משמחת על הסיוע שאנו מקבלים מצד הנציגות.³⁹ בשיחה עם נציגנו יורק⁴⁰ (Jurek) תבע נציג הממשלה תמורת סיוע הכרזה על יחסינו כלפי ברית המועצות במקרה של מלחמה בין פולין וברית המועצות. האם אנחנו נלחם נגד הצבא האדום. חשך עולמנו. פועלי ציון שמאל השומר אינם יכולים למצוא מקום לעצמם. למסור הכרזה מעין זאת, משמעה להתכחש לאידיאלים המקודשים ביותר. ה־בונד שותק,

37 המפקדה הגרמנית הסמוכה לגיטו, שנהלה את הגרושים.

38 מרק אדלמן.

39 הכוונה לנציגות הממשלה הפולנית במחתרת.

40 אריה וילנר.

הימין מגמגם ואינו נוקט עמדה ברורה. יצחק⁴¹ לא היה בוארשה. הישיבה נדחת. למחרת אנו מתכנסים מחדש. אותו סדר היום: תשובתנו לנציגות. מתקבלת ההצעה של פועלי ציון שמאל להערים על הנציג ולהשיב תשובה דיפלומאטית. בשם הוועד הלאומי: „כאזרחי פולין מהייבות אותנו ההחלטות של הממשלה הפולנית“. יחד עם זאת אני מצהיר את הדברים הבאים בשם פועלי ציון שמאל: „חברים יקרים, במקרה של סכסוך בין פולין וברית המועצות, נעשה את הכל כדי להחליש את כוח הלחימה של פולין. מקומנו בשורות הצבא האדום ואנחנו נעשה את הכל כדי לעזור לו בנצחוננו. נובמבר 1917 מלמד אותנו, כי רבים מידידינו כיום, יהיו ברגעים המכריעים של מאבק לשלטון פועלים — אויבנו בדם. אנחנו התאחדנו על מנת ללחום כנגד הפולש הגרמני, כנגד השמדת ההמונים היהודיים בגיטו וארשה. זאת לא הזות בלתי נמנעת, שהנשק אותו נציג בכוחות משותפים, בשעת ההכרעות הפוליטיות הגדולות על דמותו של העולם, יפעיל אחד כנגד השני מאתנו, אם האינטרס הפוליטי של מעמד הפועלים והאואנגארד שלו ידרשו את הדבר מאתנו.“ השומר מסכים אתנו. הרבונד שותק. מרגע בו קבלנו בחודש דצמבר את 10 הכלים הראשונים, עלתה עבודתנו על פסים חדשים. הכיתות מתאמנות בהריצות. מתארגנות כיתות חדשות. הענין בגיטו רע יותר. אין מועמד למפקד. ואין מספר מספיק של כיתות. הכיתות הטובות ביותר הן בשופים. מרק מתמנה באופן זמני למפקד שטח הגיטו. הארגון אינו זו מהמקום, משום שהאקטיב נמצא בשופים. אני מבקר פעמים אחדות אצל בראואר⁴² מברר ענינים עם כמה חברים, את המפקד המוצע לשופ איני יכול למצוא ואני נאלץ לוותר. בישיבת המטה מתחיל ויכוח על חלוקת הנשק. השומרים והחלוצים אינם רוצים לחלק את הנשק. הימין מסייע להם לקיים את מדיניות התגרנים. בתירוצים שונים, כגון קונסרבאציה, קונספירציה ומעשיות אחרות, אין הם רוצים להוציא את הנשק מהיד. דבר ודבר, לא עוזרים נימוקים והגיון. ברוב מחליטים שנשאר כפי שהיה. בדצמבר נקבע ישראל⁴³ למפקד השופ „שולץ“, גם ב„טבנס“ מתארגנת פלוגה. המפקד — טנצר. באמצעותו של ידידנו לנדאו עולה בידי הוועד הלאומי להקים בחודש דצמבר קשר עם הח' ברמן. הפגישה נתקיימה בבית החולים הצבאי בפראגה. אנחנו מוסרים אינפורמציה הדדית. אני מוסר לח' ברמן על עבודת חברינו בגיטו ובשופים, על פעולתנו בארגון הלוחם, על מספר הכיתות והרכבן, על תכניותינו לזמן הקרוב. ח' ברמן מצדו מודיע על ארגון ועד לעזרה⁴⁴ ליד הנציגות. תפקידו של הוועד הוא לתת עזרה ליהודים בצד הארי. בועד העזרה מיוצגים: ו.ר.ן. דמוקראטים, מפלגת האיכרים, שורה של אינטלקטואלים וח' ברמן כנציג המוני היהודים הנרדפים. הוועד לעזרה הפך בחודש דצמבר למועצה. הח' בתיה מסייעת בעבודה הטכנית. הפגישה התקיימה בדצמבר והיתה לה ללא ספק השפעה עצומה על המשך עבודתנו.

בגישו הכל מתפתח באורח „נורמאלי“. מדי יום נהרגים יהודים בידי אנשי

41 יצחק צוקרמן.

42 אחד השופים.

43 ישראל קאנל.

44 הכוונה לוועד ולמועצה לעזרת יהודים שפעלה בכינוי „ז'גוטה“.

ס.ס. בעד עוון ההליכה ברחוב. עובדי הפלאצווקות צועדים בשורות סגורות. עם שירה. שרים שירים יהודיים ופולניים ובין אחרים: „גאט! גאט! טיירער פאטער ווי ווערט מען זיי פאטער“ (אלי, אלי, אב יקר, איך נפטרים מהם), בני העולם התחתון מתכוננים לפתוח מועדון לילה (אנחנו הלוחמים, מחכים שרק יעיוו). מזמן לזמן מעבירים הגרמנים אקציה, במסווה השמות „לובלין“ או „סמאלענסק“, נעקרים אלפי יהודים מהגיטו ומהשופים⁴⁵ — להשמדה. באומשלגפלאץ מוחזקים מאות אנשים בתנאים בלתי אנושיים, ביניהם חברתנו בלה, ומחכים לתורם. היחס של המשטרה היהודית אל הניצודים הוא אכזר וסאדיסטי. הם למדו את המלאכה. במיוחד הצטיינו בסאדיזם: פירסטנברג ובז'ינסקי. לשחרר ניצוד מאומשלגפלאץ עולה בסכום הנע בין 6.000 ל-8.000 זלוטי.

לפי צו של השלטונות הגרמניים (הבאנדיט ברנד נימק: „הילדים הם עתידו של כל עם, לכן גם יהודים חייבים להתמסר לחינוך ילדיהם“), נוצר ליד הקהילה היהודית פנימיות ובתי-ילדים. המשטרה מרימה את הראש. נדמה לה כי היא שבה לחיים. בגיטו מעבירים שבוע נקיון, מתרוצצים רופאים ושוטרים ובדקים נקיון בבתים, בעליות-הגג ובמרתפים. לפי כתובת הדאר היהודי הגיעו סרטיפיקאטים⁴⁶, המיועדים לכמה עשרות אנשים. לצערנו, המאושרים הוציאו מזמן את נשמתם בטרבלינקה. לעולם היהודי הקטן חודרת רוח חיים חדשים. יש על מה לחשוב. „עסקנים“ ובוחרים בעניני הקהילה, יוצרים כבר תכניות מנחם-מנדליות: רשימות, מועמדים, יהיה, יעשה וכו'. במילה אחת: התחדשו החיים, המתים קמו לתחיית המתים.

בתוהו ובהו ובתוך הרעש התכונן הארגון היהודי הלוחם לקיים הפגנה תחת הססמה: כבוד לנופלים — חצי שנה להכחדה 22.7.1942 — 22.1.43.

תכנית המבצע

המפקד: מרדכי⁴⁷, סגנים: ילן⁴⁸ ומרק⁴⁹. המבצע מתחיל ביום שישי, ב-21.1, בשעה 6 בערב ונמשך עד שעה 7 בערב. הגדר ברחוב מורנובסקה תקושט בזרים וסיסמאות, באמצע הככר תבער אש גדולה. המפקד של הככר — מרק, הרחובות מורנובקה ומילה ייכבשו על-ידי ילן וקבוצותיו. הרחובות נאלבקי, גנשה וזמנהוף על-ידי מרדכי וקבוצותיו. כל שוטר יהודי שיקלע בדרך המורדים — ייעצר. תוסבר לו מטרת המבצע וינתן לו הציון של הארגון הלוחם בעד הסיוע לגרמנים בבצוע תכניות רצה ההמונים היהודים. 1. מדי המשטרה של השוטר — יוחרמו, 2. הוא סופג מנת מכות ואז משחררים אותו הביתה. אצלנו מתעוררת שאלה מה לעשות עם שלושת הבחורים שלנו, שהם משרתים במשטרה: גזיבובסקי, אנגלמן ולוכסמבורג. הם מביאים לנו ידיעות חשובות, על-פי טעות עלולים הם ליפול לידינו. מטעמי מחתרת מכירים אותם רק אנשים בודדים, להודיע להם מראש על המבצע העומד להיערך — אסור, כי לדעת על העומד להתרחש מותר רק לאותן הכיתות, שלוקחות חלק במבצע. מילה אחת מיותרת — המבצע עלול

45 בתי-מלאכה בהם הועסקו היהודים בעבודת-כפייה. 46 רשימות עליה. 47 מרדכי אנילביץ. 48 ברלינסקי. 49 מרק אדלמן.

להכשל. מחליטים לקרוא לשלשתם. להסביר להם את הענין, ולאסרם עד תום המבצע.

ביום ראשון, 17 בינואר, לא מורגשת בגיטו עצבנות מיוחדת. איש לא חולם אפילו על-כך שמחר מתחיל האקט השני של הדרמה עקובה מדם. ב-5 בערב צריכה להיערך ישיבת המטה. סדר היום: אישור תכנית ההגנה של גיטו וארשה. הישיבה, להוותנו, לא נתקיימה, כי יצחק היה עסוק בישיבה מיוחדת של פועלי ציון ימין (ממורגנשטרן נודע לי כעבור זמן שהישיבה המיוחדת של הימין ב-17.1 נערכה בקשר עם הסרטיפיקאטים ורשימות המועמדים). ישיבת המטה נדחתה ליום ג', 19.1. בשעה 5 אחה"צ.

ביום שני, 18 ינואר 1943, השכם בבקר, דופק הח' גורני בדלת שלנו ומספר לנו שבאה אליהם אשה פלונית ומודיע כי ברחובות מסתובבים ז'נדרמים ולבלוק של או.בוו. נכנסה יהודת ז'נדרמים. אני רץ למטה לרחוב. הרחוב מוקף ז'נדרמים מכל הצדדים. אני שואל אצל אנשים הבאים מכיוון זמנהוף: מה נשמע שם? ז'נדרמים מכל הכיוונים — משיבים קולות מדוכדכים. אני מחפש את מרדכי. איש לא יודע היכן הוא נמצא. מרגלית⁵⁰ רצה ושואלת אצלי אם ידוע היכן מרדכי נמצא. גם אני מחפש אותו. חברינו מכיתות הלוחמות פונים אלי בהערות קנטור. הנך רואה, עשו אותנו לצחוק. האקציה החלה, וכאן אין לכיתות עם מה להלחם. — נתת את עצמך להוליך שולל על-ידי דיבורים יפים, היית תמים — טוענת בלה, מדוכאת ונעלבת עמוק. לאחר שלי ולחברי אין המזל להלחם כנגד האויב עין בעין, אנו מחליטים להתחבא עד הערב, ובערב אני מחליט להתקשר עם ההנהגה בנוגע למעשינו הבאים. ביחס למילות הקנטור של החברים, הרי אני מבהיר להם אחר-כך, שהחברים פולה וואסר היו שותפים לענין וידעו את כל הפרטים של המטה והם יכולים להעיד, שלא באשמתי אין לכיתות שלנו אפילו כלי אחד. רק הודות למדיניות התגרנים של השומר והחלוץ נמצאים אנו באותו המצב. כפי שהזכרתי מקודם נבנו בעזרת הקופה המפלגתית 2 מקלטים ברחוב מילא 54: אחד בקומה ה-3, היכן ששהה ואסר ואשתו, גורני והשכנים של ואסר. המקלט השני היה בקומה ה-4, היכן שנמצאו החברים: פולה, בלה, ברלינסקי, רובינשטיין, סמולר ואוהד שלנו שלגר עם בתו. זהו הקולקטיב שלנו ב-18 בינואר.

פולה היא לאחר טיפוס הבטן שנמשך חודשים ודלקת ראות, גוררת בקושי את רגליה. בלה, בלי להתחשב בעייפותה מימי האומשלאגפלאץ, הוכיחה על-ידי מעשה גבורה האחרון (ניהול ובריחה עם קבוצה מהאומשלאגפלאץ), שאפשר לסמוך עליה. רובינשטיין לא בא לישון, לא ידוע מה אירע עמו. סמולר איננו, על דירתו תלוי מנעול. שלגר עם בתו גם הם אינם. מבוהלת באה אלינו בריצה החברה הרצליך עם שני ילדיה (היא התארכה אצל הד"ר פולמן). עמה באה גם הד"ר פולמן עם בתה. — חבר ברלינסקי, מה עושים? צועקות הן בהיסטריה. — הילדים, הילדים. — שקט, שקט חברות, הכל בסדר גמור. — היכן ואסר? — שואלות הן מבוהלות. — אצלו בחדר — משיב אני להן. — משום מה הדלת נעולה? — אצלנו גם כן תהיה עוד מעט הדלת נעולה. איפה פולה? — אתן תהיו

50 כנראה הכוונה למרגלית לנדאו.

עם הילדים במקום בו תהיה פולה, בסדר. — היכן, הרי אנחנו לא רואות דבר? — בכך כל הסוד, בואו אתי. דרך בית השימוש נפתחת דלתית ואשנב מבפנים. השמל, תנור השמל, כיור, חיבור מים. על פני הקירות אצטבות. הקירות מכוסים שטיחים. הדלת נסגרת, הדלתית נסגרת, פסי ברזל מתהדקים, הילדים על האצטבות. הרצליך ופולמן על הספסל, פולה על הרצפה עטופה בשמיכות. בלה לידה, אני ליד הדלתית. החברה הרצליך מתפעלת מהמקלט. — ראי, ראי — פונה היא אל החברה פולמן, מי היה משער שכאן נמצא „גן-עדן“ כזה. — שקט חברות! — הגרמנים באים. לנתק את החשמל, לנתק את התנור. לא לדבר, לא להשתעל, להיות שקטים לגמרי, כאילו איש לא היה כאן. כל תנועה עלולה לעלות בחיי כולנו. במקלט משתרר שקט בית-עלמין. פורצים את הדלת אצל החבר סמולר. בדירה נשמעים קולות פולניים. — שום דבר לא יעזור לך, אדוני. רד אדוני! הם מגיעים לדלת שלנו. לפתוח! — צועק עבד גרמני בכובע של שוטר יהודי. לפתוח, כי אפרוץ את הדלת. טראך, טראך, הדלת מתפקעת. — אדון שארפירר, בבקשה. חפשונו בפרוודור, במטבח, בבית השימוש, איש אינו נמצא. בחדר המיטות דלת מעץ קשה וחזק. כאן בכוונה שמתני מנעול עצום. שיתייגעו מעט ויעלו חרס. יותר מחצי שעה ארך ריקוד השדים מסביב לדלת. הדלת נכנעה, לא החזיקה מעמד בפני התקפת „המנצחים“. פרצו לתוך החדר, פערו את הארון, הפכו את המיטות ויצאו בלי כלום. לאחר שעתיים של הקשבה אני יוצא מהמקלט על מנת להודיע על הנעשה. הכפור מגיע ל-18 מעלות. ברחוב מונחות גוויות. מהחדרים מתחילים להזדחל החוצה בני-אדם, שודדים עובדים בחריצות. אני הוזר לדירתנו. מעלית הגג יורדים כמה אנשים, ביניהם מירקה⁵¹ מהשומר. מירקה בוכה, היכן הגרמנים, שיירו בי, הכל היינו הך. — לא מירקה, עתה לא תזווי. כאן תשארי עד הערב. בערב גם אני אתקשר עם החברים ואברר מה לעשות הלאה. אני מסדר אותה במקלט אצל השכן, שם היא מקבלת אוכל ומבלה עד הערב. מלמטה מגיע החבר סמולר. — היכן היית? — הם תפסו אותי. החבר שלגר יצא לעבודה ונעל אותי. האקציה מצאה אותי במיטה. בשעה שירדתי נכנסתי לתוך דירה ריקה והסתרתתי, ניצלתי ממוות. אנחנו הולכים למחבוא שלנו, מפעילים את החשמל, מחברים את תנור החשמל, אוכלים ומחכים עד הערב. בערב הלכתי אני והחבר ואסר למילה 64 ו-61 על מנת להודיע מה נשמע. מילה 64. הדירקציה של השופ נלקחה. העובדים בבתי-הדין נלקחו⁵². כל אלה שהתחבאו — ישנם, היתר הם באומשלאגפלאץ. השופ מפוזר. עושים מאמצים, אומר אלכסנדר לנדאו, אבל מי יודע.

לא עזרו הרשיונות של בראנד ומושבים של דירקטורים. המכונה שבטרבלניקה בולעת את הכל.

מילה 61. התרוצצות, איש לא יודע דבר, ישנם קרבנות אחדים. מנסים לברר פרטים. הכלי של יהודה⁵³ נעצר. הכלי של אריה⁵⁴ נעצר. אליהו⁵⁵ פצע גרמני, אלק נמצא במצב של גסיסה. לא ידוע היכן מצוי מרדכי. על אנשי החלוצין אין ידיעה.

51 לא ברור למי מתכוון המחבר.
52 הכוונה לקבוצת פועלים — פלצובקה, של עובדי או.ב.וו. שעסקה בתיוקנים בשטח בתי-הדין.

אני פונה אל יורק כדי שנברר מה לעשות הלאה. — אין מה לעשות, הכל אבוד — משיב הוא בעצבנות.

יום שלישי, 19.1 לפנות בוקר. מילה 61. מרדכי ישנו. הוא מבקש ממני שאבוא בערב ואז נשוחח. הוא עייף מאד. החברים רעבים, אין מה לאכול. החברים ינחו היום. אנחנו חוזרים למחבוא שלנו.

יום ג', 19.1 בערב. אני תובע לקרוא לישיבה, לקבוע את הטקטיקה. הכיתות מחכות לפקודות, הכיתות בשופים מביטות בכאב כיצד הגרמנים עוקרים אלפי אנשים, והן, הכיתות, חסרות אמצעים ללחימה. תחת מסווה של תירוצים שונים — אין רוצים לקרוא לישיבה. התירוצים של מרדכי ויצחק הם: שצפוף, שמאוחר, שיגיעים. אני מציע ישיבת לילה. החברים אינם מסכימים. אני מציע מעון שלנו עם מקלט באותו שטח מגורים בו נמצא גם השומר. — אין לעזוב את הכיתות — משיבים לי.

יום ד', 20.1. ביום אני שוב אצל אנשי השומר. מרדכי מראה לי את הנשק שנכבש: רובה ופארבלום. פרקנו את הנשק מעל גרמנים ולקחנו מהם את הכלים ואנו יודעים כבר להשתמש בהם. מרדכי מוסר על הקרב שנערך בפנית הרחובות זמנהוף וניסקה, שעה שהוא יחד עם קבוצת ניצודים יזם ופתח בקרב. חלק מאנשי ה.ס.ס. הומתו או נפצעו, האחרים ברחו, בהשאירם במקום כובעים ובחלקם נשק. אז הגרמנים הציתו את הבית בו התבצרו מרדכי וכיתתו. הוא הצליח להמלט. אני מברך אותו בלחיצת יד חברית לנצחוננו.

יום ה', 21.1. יום מעורפל, צועדות יחידות ה.ס.ס. בשורות. הגיטו דומה לשדה קרב. עוצבות שונות כובשות את הרחובות, ביניהם יחידות של חפרים עם חומר נפץ. בכיכר מורנוב יושב מטה ליד שולחנות עם מפות מבצעיות. אופנועים רוכבים הלך וחזור. הוראות, מטבחי שדה מבשלים מזון בשביל „נושאי התרבות של עם אדונים“. היום הם מבצעים את פעולת הנקמה משום שהגיטו העז להתגונן כנגד ההשמדה.

היום זה אחרת מאשר בעבר. כיום לא ניתן רק בצעקה להכריח את היהודים ללכת לאומשלאג. היום זה מעט מדי לשעוט ברגליים על פני הקומה ה־1, כדי שאנשים ירצו מיוזעים מהקומה ה־3 ויתייצבו בשורה. כיום צריך לחפש בזהירות, כי ממחבוא כלשהו עלול לזנוק לוחם ולירות. להפצע או ליפול מכדור יהודי אינו שייך לדברים מכובדים. על־כך אין מקבלים אות הצטיינות. לכן כובשים כל בית באורח צבאי. לראשונה מובלות מכונות יריה ואז רימוני־יד, לאחר מכן חפרים, אנשי ה.ס.ס. פוסעים לאט לאט, מדרגה אחר מדרגה, מהמרתף עד עלית הגג, והבית נכבש. מבית לבית והגיטו „נכבש“.

בערב חגגו בני היטלריוגנט את נצחונם. האקט השני נסתיים. הגיטו מלא גוויות מתים. השלג התאדם מהדם שנשפך. השלג אבד את צבעו הלבן בגלל המוסר ההיטלרי. הציביליזאציה הבורגנית של המאה ה־20 יכולה להתגאות בהישגי ההיטלריוזם. בסיכום הקרבות של 18 בינואר, הריני קובע:

האקציה של ינואר מצאה את הארגון היהודי הלוחם בלתי מוכן, אלה שפיהם מלא „מוסר“ („דרור“ ו„החלוץ“) בהשלכת בוץ על המפלגות הפוליטיות,

53. יהודה ונגרובר. 54. אריה וילנר. 55. אליהו רוז'נסקי.

העדיפו ישיבה בנוגע לענין הסרטיפיקאטים הבלתי-ריאליים מעל ישיבה בדבר עיבוד תכנית התגוננות של גיטו וארשה. מדיניות התגרנים שבחלוקת הנשק הביאה לכך שכיתות מוכנות לקרב לא לחמו. לדוגמה, כיתת פועלי ציון שמאל בשטח או.ב.וו. כיתות פועלי-ציון שמאל ובונד אצל המברשתנים. חלק מהנשק קבלו כיתות, שלא השתייכו לארגון יהודי לוחם, למשל גורדוניה (לאחר האקציה של ינואר נכללה גורדוניה בארגון יהודי לוחם), או הברים, שמתעמים פיזיים או פסיכולוגיים אינם מסוגלים להלחם עם נשק ביד, למשל החבר יהודה מהשומר. במילה יצאה הכיתה של אנשי השומר לקרב בלי סדר. החבר אליק⁵⁶ פצע גרמני, האחרים לא עשו דבר. את אנשי החלוץ מצאה האקציה במיטות והם נלקחו לטרבלינקה. ביניהם שורה שלמה של אנשים בעלי-משקל. בחלקם הם קפצו מהקרונות, למשל ברלה ומרק.⁵⁷ יצחק, כפי שהוא מספר, כן ירה לעבר גרמני מאשנב קטן ופצע אותו. הכיתה של גורדוניה לחמה לא רע ואפילו השיגה נשק בקרב. השיא של הלחימה התרחש בפנית רחובות זמנהוף וניסקה, היכן שמרדכי ועוד שני חברים לחמו בקרב גיבורים כנגד הגרמנים. מבוצר מאחורי מחסן עצים הוא הכריח את אנשי ס.ס. פעמים אין ספור לסגת, בלוקהו אצל הפצועים הגרמניים את הנשק, ששימש לו להמשך הקרב. לאחר שהגרמנים הציתו את מחסן העצים הוא נאלץ לעזוב את עמדתו. שני החברים האחרים נספו בלהבות. ביום ג', ד' זה, כלומר 19.1, 20.1, 21.1 1943 הם לא לחמו והיו חבויים במחבואים [מקלטם]. השלומיאליות בהספקת מזון היתה גדולה כל-כך שהכיתות בזמן האקציה רעבו במובן הממשי של המילה. על טענותי כנגד מדיניות התגרנים בחלוקת הנשק, שמנעה מכיתותינו לקחת חבל בקרב, מקבל אני ממרדכי תשובה: „אין הבדל איזו פלג לחם. נהל את הקרב הארגון היהודי הלוחם כשלימות. הקרב ותוצאותיו שייכים לכולם באורח שזה“. על תביעתי לחלוקה צודקת של הנשק, מקבל אני תשובה: אין ליטול את הנשק מהחברים שלחמו, בהמשך העבודה יימנעו העוולות⁵⁸.

הערה: הזכרונות נכתבו שנה ויותר לאחר המאורעות ולכן הם מקוצרים מאד. מאורעות, על אקציה, דעות, הצהרות שלא נשארן ב-100% בזכרונות — לא כתבתי בכלל. בכך מסתיים החלק הראשון מזכרונותי.

56 המחבר אינו מדייק או טועה מתוך חוסר ידיעה. אליהו רוינסקי (אליק) השתתף בקרב עליו פקד מרדכי, נפצע קשה ומת מפצעיו.

57 לפי שמות הקופצים מדובר כנראה על בונד.

58 ברלינסקי טועה בתיאורים הנוגעים לקרבות ביום 18 בינואר. אין זה נכון שמרדכי אנליביץ לחם עם עוד שני חברים. למעשה לחמה בקרב מרכזי זה כיתה שלמה של חברי השומר-הצעיר. המחבר מבליע כמעט כליל את חלקם של אנשי דרור-החלוץ בקרבות של אותו יום ואילו בזכרונותיהם של לוחמים ועדי-ראיה נמסר תיאור מקיף של התנגשויות מזוינות בהם נטלו חלק חברי דרור-החלוץ.

האשמותיו של ברלינסקי בדבר חלוקת הנשק מחייבות הבהרה. הנשק שהיה באותו מועד ברשות הארגון היהודי הלוחם הספיק רק לציוד של כיתה לוחמת אחת! באותו זמן רק הכיתות של השומר-הצעיר ודרור-החלוץ היו מגויסות גיוס מלא והתגוררו במסגרות שיתופיות. הנשק המועט (כעשרה אקדחים בסך-הכל), רוכז בכיתות המגויסות הללו. הנסיון של 18 בינואר הוכיח, כי הטקטיקה של המטה היתה נכונה. רק הכיתות של השומר-הצעיר ודרור הספיקו להתרכז ולפעול נוכח המבצע המפתיע של האויב. מאז 18 בינואר חל המפנה המכריע בקורותיו של אי"ל ואחד הקיום הבולטים בהתפתחותו הוא גיוס מלא של לוחמיו.

ON RESISTANCE IN WARSAW

HIRSH BERLINSKY

Berlinsky, one of the Left Poalei Zion leaders in Warsaw, was a member of the ZOB Command. After the end of the fighting in the ghetto he escaped to the Aryan part of the city and there wrote up his notes on the events in the ghetto from the "Action" of July-September and until the end of the rebellion. By courtesy of the Warsaw Historical Institute, where the original handwriting is kept, we publish here the first part of the Berlinsky notes. Hirsh Berlinsky himself was murdered by the Nazis in Warsaw, in late 1944.

The author describes the heartsearchings of his group with the approaching summer of 1942. Events in other parts of Poland left no doubt that mass expulsions would occur in Warsaw sooner or later, and first reports about the extermination camps began to be circulated. The hungry and dejected Jewish masses could not be counted upon to initiate resistance. The political parties, driven underground, had no means of defence and no contacts with the outside world. The author claims to have been amongst those who argued that even though expulsion might not mean immediate death, experience showed that that was what it meant ultimately. The only alternative was resistance, with whatever means there were, and he believed that if the way was once shown to the leaderless masses, they would follow. A meeting at the end of March, 1942, in 2, Orla Street, discussed questions of resistance, with representatives of the Bund (Usech, Blum), L.P.Z. (Berlinsky, Azdek), Right P.Z. (Levin, Morgenstern) and Hechalutz (Zuckermann) participating. Zuckermann proposed the establishment of a united Resistance Organisation, but this was opposed by the Bund, who declared they would form their own group, connected to their Polish friends. Besides, the antifascist group (PPR) was not in attendance either. LPZ and RPZ representatives supported Zuckermann's plea for unity, but nothing came of the meeting. The author then goes on to describe the "Action". A first sign was the murder of some dozens of Jews on April 17th. On July 22nd the Action began in earnest. The Jewish

Police were ardent collaborators of the Nazis. At a meeting of political leaders a Lublin Jew expressed his belief that God would save the Jews. The historian Shiffer opposed the idea of resistance because that would cause the utter destruction of the ghetto. LPZ decided, on July 28th, to publish a leaflet explaining their attitude to the Action. Zagan, the leader of the party, was taken to the Umschlagplatz at the beginning of August. The author then goes on to describe his own escape by hiding during one search. Most of the remaining LPZ leadership found refuge in the OBW "shop". During the first half of August, LPZ joined Hashomer Hatzair and PPR in deciding to prepare individuals for joining the Partisans. On September 5th, after finding out that Hashomer had only a small quantity of arms, LPZ members arranged to go into hiding. At the end of October, at a meeting between Hechalutz, Hashomer and LPZ representatives, it was decided to set up a Jewish Fighting Organisation. After some wrangling a political representation was set up and in November the Bund joined the Organisation as well. In December some weapons were obtained, partly through the official London Poles, with whom however a delicate situation arose as they demanded that in the event of a Russo-Polish struggle the Jews should fight with the Poles against Russia. The Left groups in the ghetto were inclined to fight the other way round.

The author then goes on to describe the Action of January 18th and 19th. He claims that his party's groups did not receive arms, and that the Hechalutz and Hashomer groups only received them. He himself went into hiding during the action and thus survived. Only a few people used their arms, and Mordechai Anilewitz and his group fought a successful action against the Germans. At the same time he also says that the Germans got frightened, and that because of the heroic Jewish resistance they had to conquer the ghetto stage by stage. Many groups could not fight although they were prepared for battle, because of lack of arms.